

Hogyan kutassuk a nyelvpolitikát?

Csernicskó István: A nyelvpolitika kutatása. Elmélet, módszertan és integrált kutatási modellek

Beregszász: II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem, 2026, 224 o.

Csernicskó István *A nyelvpolitika kutatása. Elmélet, módszertan és integrált kutatási modellek* című kötete 2026-ban, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem gondozásában jelent meg. Már a cím is pontosan jelzi, hogy a könyv jóval többre vállalkozik egy elméleti összefoglalónál. Nemcsak azt mutatja be, mit tudunk ma a nyelvpolitikáról, hanem elsősorban azt vizsgálja, hogyan lehet ezt a rendkívül összetett jelenséget módszertanilag megalapozottan kutatni. A kötet ezért egyszerre elméleti áttekintés, módszertani kézikönyv és gyakorlati segédanyag.

A nyelvpolitika mindannyiunk életében jelen van, még akkor is, ha ezt nem mindig érzékeljük közvetlenül. Megjelenik abban, milyen nyelven tanulhatunk, milyen nyelven intézhetjük ügyeinket, milyen feliratokat látunk a köztereken, milyen nyelven szólnak hozzánk egy hivatalban, iskolában vagy digitális platformon. A nyelvpolitika tehát nem csupán törvények és rendeletek összessége, hanem a nyelv, a hatalom, az identitás és a társadalmi részvétel találkozási pontja.

A könyv egyik legfontosabb felismerése éppen az, hogy ezt a jelenséget nem lehet egyetlen nézőpontból megérteni. Ha csak a jogszabályokat vizsgáljuk, még nem tudjuk, hogyan valósulnak meg a gyakorlatban. Ha csak a mindennapi nyelvhasználatot figyeljük, nem feltétlenül látjuk az azt alakító intézményi és politikai erőket. Ha pedig kizárólag a közéleti diskurzusokra összpontosítunk, háttérben maradhatnak az egyéni tapasztalatok és döntések.

Csernicskó István kötete ezért a módszertani integráció szükségessége mellett érvel. A különböző kutatási hagyományokat nem egymással versengő, egymást kizáró irányzatokként kezeli, hanem olyan perspektívákként, amelyek együtt adhatnak teljesebb képet. A kötet logikusan felépített útvonalon vezet végig az olvasót. A fogalmi alapok tisztázása után bemutatja a nyelvpolitika kutatásának

tudománytörténeti fejlődését. A klasszikus nyelvtervezési modellek elsősorban az állami beavatkozásokra és a hivatalos szabályozásra összpontosítottak. A szociolingvisztikai fordulat a figyelmet a társadalmi nyelvhasználatra, a nyelvcsere és a nyelvmegtartás folyamataira irányította. A kritikai megközelítések pedig arra mutattak rá, hogy a nyelvpolitikai döntések sohasem teljesen semlegesek: összefonódnak a hatalommal, az ideológiákkal és a társadalmi egyenlőtlenségekkel. A szerző azonban nem áll meg a klasszikus irányzatoknál. A könyv tárgyalja az oktatási és családi nyelvpolitikát, a nyelvi jogokat és a nyelvi akadálymentesítést, a nyelvi tájkép kutatását, valamint a digitális nyelvpolitika kérdéseit is. Különösen időszerű annak felismerése, hogy ma már algoritmusok és digitális platformok is alakítják egy-egy nyelv láthatóságát és használati lehetőségeit. A nyelvpolitika szereplői tehát nemcsak államok és intézmények, hanem közösségek, egyének, vállalatok és akár nem emberi, algoritmikus rendszerek is.

A könyv legfontosabb elméleti és módszertani hozzájárulása az integrált kutatási modell. Ennek egyik kiindulópontja Bernard Spolsky hármas felosztása (Spolsky, 2009, 2012). A nyelvpolitika három, egymással szorosan összefüggő dimenziója a nyelvi gyakorlat, a nyelvi ideológia és a nyelvmenedzsment. A nyelvi gyakorlat azt mutatja meg, hogy az emberek ténylegesen milyen nyelveket használnak a családban, az iskolában, a munkahelyen vagy a hivatalokban. A nyelvi ideológiák a nyelvekről kialakított társadalmi elképzelések és értékítéletek: például az, hogy melyik nyelvet tekintik modernnek, hasznosnak, tekintélyesnek vagy éppen veszélyesnek. A nyelvmenedzsment pedig a nyelvhasználat tudatos szabályozását jelenti: ide tartoznak a törvények, oktatáspolitikai döntések és intézményi előírások. A modell ereje abban rejlik, hogy nem engedi elszigetelni egymástól ezt a három dimenziót. A kutatónak azt is vizsgálnia kell, hogyan viszonyul egymáshoz a hivatalos szabály, a nyelvekről szóló társadalmi gondolkodás és a tényleges nyelvhasználat.

Az integráció másik tengelyét az ötszintű modell adja. A szerző geopolitikai, állami, intézményi, közösségi, valamint egyéni szintet különít el. A geopolitikai szint a történeti és nemzetközi folyamatokat, az állami szint a jogalkotást és a hivatalos nyelvpolitikát, az intézményi szint például az iskolák, hivatalok és médiaszervezetek működését vizsgálja. A közösségi szint a társadalmi diskurzusokra és ideológiákra összpontosít, az egyéni szint pedig a beszélők döntéseit, attitűdjeit és hétköznapi nyelvi gyakorlatait tárja fel. Ez a felosztás különösen alkalmas arra, hogy megértsük: egy állami döntés nem mechanikusan jut el az egyénig. Az intézmények értelmezik és alkalmazzák, a közösségi diskurzusok jelentéssel ruházzák fel, az egyének pedig elfogadják, módosítják, megkerülik vagy akár elutasítják. A nyelvpolitika éppen ezekben a kölcsönhatásokban válik társadalmi valósággá.

A kötetben kiemelt szerepet kap a nyelvi tájkép. A köztereken látható feliratok, utcanévtáblák, intézményi névtáblák és reklámok egyszerre őrzik a törvényi szabályozások és a mindennapi gyakorlat nyomait. Egy felirat megmutathatja, mit ír elő az állam, milyen nyelvet választ egy intézmény vagy vállalkozás, és milyen nyelvekhez milyen társadalmi jelentések társulnak. Ezért a nyelvi tájkép a könyv értelmezésében nem pusztán egy újabb kutatási téma, hanem empirikus tér: láthatóvá teszi a különböző elemzési szintek kapcsolódását. Kárpátalja többnyelvű, történetileg változó közegében ennek különös jelentősége van.

A könyv helyi beágyazottsága nem szűkíti, hanem gazdagítja a nemzetközi elméleti perspektívát. Kárpátalján a nyelvpolitika nem távoli elméleti kérdés, hanem az oktatás, a közigazgatás, a nyilvános tér és az egyéni életutak mindennapi tapasztalata. A kötet ezt a tapasztalatot nem elszigetelten kezeli, hanem összekapcsolja a nemzetközi szakirodalommal. Különösen fontos a válság- és háborús helyzetek elemzése. A könyv hangsúlyozza, hogy a háború nem pusztán háttérkörülmény, hanem a nyelvpolitikai folyamatokat strukturáló tényező. Ennek kutatása fokozott érzékenységet és tudatosságot követel.

A kötet egyik nagy erénye a következetes didaktikai szemlélet: nem csupán bemutatja a módszereket, hanem segít kutatási kérdéseket megfogalmazni, adatforrásokat választani, kutatási tervet készíteni, valamint felismerni az egyes módszerek korlátait. A könyv végén található feladatok egyetemi kurzusokon és önálló kutatói munkában egyaránt jól használhatók. Fontos üzenete a kötetnek továbbá, hogy egyetlen módszer sem adhat teljes képet, az adatforrások torzíthatnak, a kutató saját helyzete pedig befolyásolja a kérdésfeltevést és az értelmezést. Ez az önreflexív szemlélet különösen nélkülözhetetlen érzékeny témák, kisebbségi viszonyok vagy konfliktushelyzetek vizsgálatakor.

A bemutatott kötet egy olyan hiánypótló munka, amely rendszerezi a szakterület sokféle elméleti és módszertani hagyományát, ugyanakkor önálló, integrált keretet is kínál. Legfontosabb tétele talán így foglalható össze: a nyelvpolitika nem statikus szabályrendszer, hanem dinamikus társadalmi folyamat. Egyszerre van jelen a jogban, az intézményekben, a közbeszédben, a nyilvános térben, a digitális világban és az emberek mindennapi döntéseiben. A könyv arra világít rá, hogy e komplexitás nem egyszerűsíthető le egyetlen módszerre vagy elemzési szintre. A nyelvpolitika kutatásához többféle adatot, több társadalmi szintet és több tudományterület szemléletét kell párbeszédbe hoznunk. Éppen ebben rejlik a kötet legnagyobb értéke: nem kész válaszokat kínál minden kérdésre, hanem olyan gondolkodási és kutatási keretet ad, amelynek segítségével jobb kérdéseket tehetünk fel.

A kötetet ezért jó szívvel ajánlom hallgatóknak, oktatóknak, kutatóknak, valamint mindazoknak, akiket érdekel, hogyan formálják a nyelvek társadalmunkat, és hogyan formálja a társadalom a nyelvek helyét, szerepét és jövőjét.

Irodalom

1. Spolsky, Bernard 2009. *Language management*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511626470>
2. Spolsky, Bernard ed. 2012. *The Cambridge handbook of language policy*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511979026>

References

1. Spolsky, Bernard 2009. *Language management*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511626470>
2. Spolsky, Bernard ed. 2012. *The Cambridge handbook of language policy*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511979026>

Máté Réka, PhD. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem, Filológia Tanszék, docens. Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont, kutató. mate.reka@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0003-3598-4057.

Матеї Рейка, доктор філософії. Закарпатський угорський університет імені Ференца Ракоці II, кафедра філології, доцент. Науково-дослідний центр імені Антонія Годинки, дослідниця. mate.reka@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0003-3598-4057.

Réka Máté, PhD. Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian University, Department of Philology, associate professor. Antal Hodinka Research Centre for Linguistics, researcher. mate.reka@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0003-3598-4057.